

Cercetare sociologică în două asociații de locatari din București

Magda Tancău

Sorina Iacob

Cosmin Toth

Fundamentarea teoretică a conceptului de „capital social” se află, încă, într-o fază de elaborare, existând multe dezbateri în ceea ce privește definirea, construirea și utilitatea teoretică, precum și în ceea ce privește rolul lui în politicile publice și strategiile de modernizare.

Conceptul a fost introdus pentru prima dată, în sensul de resursă a acțiunii sociale, de către Loury (1977), după care a fost preluat și dezvoltat într-o manieră proprie de sociologul francez P. Bourdieu. O altă abordare sistematică a conceptului de „capital social” a fost realizată de sociologul J. Coleman în Foundations of Social Theory. R. Putnam a folosit acest concept într-o cercetare asupra diferențelor de dezvoltare dintre regiunile italiene.

O serie de perspective asupra dezvoltării comunitare accentuează rolul capitalului social ca resursă necesară coordonării acțiunilor indivizilor și cooperării lor în vederea realizării scopurilor colective.

Utilitatea acestui concept în explicarea acțiunilor sociale ne-a determinat să încercăm aplicarea sa într-un proiect al cărui obiectiv îl constituie înțelegerea diferențelor observate între două asociații de locatari din București¹.

Conform art. 1, alin. 1 al Statutului privind organizarea și funcționarea a asociației de locatari din Decretul nr. 387/1977, asociația locatarilor este forma organizată de participare a cetățenilor la buna gospodărire și menținere a locuințelor, la realizarea diferitelor acțiuni, precum și la promovarea și respectarea relațiilor de bună conviețuire între locatari (Jornescu, 1990).

Aceste moduri de organizare socială sunt generatoare de capital social (J. Coleman) la nivelul grupului de indivizi care locuiesc în același bloc, ce poate fi valorificat sau nu în acțiuni de interes colectiv. Obiectivul general al lucrării noastre are la bază această afirmație.

În vederea realizării obiectivului de cercetare, ne-am propus să parcurgem următoarele etape : delimitarea și operaționalizarea conceptului de „capitalului social”, selectând și reținând din literatura de specialitate abordările propuse de J. Coleman, R. Putnam, D. Sandu ; realizarea unei cercetări comparative la scară mică, menită să surprindă modul concret de funcționare a relației capital social – eficiență instituțională (instituțiile, în cazul nostru, fiind asociațiile de locatari al căror scop instituțional este descris în statutul de mai sus).

Capitalul social, delimitări conceptuale

Capitalul social este, fără îndoială, unul dintre cele mai fertile concepte din literatura sociologică actuală, referindu-se, din punct de vedere funcțional, la un ansamblu de posibilități-resurse-produse aflate la dispoziția unei grupări de indivizi, capabile de a genera acțiuni sociale colective coordonate.

Desigur că această delimitare „largă” a conceptului nu este foarte mulțumitoare. O definiție și o operaționalizare riguroasă ne este oferită de R.D. Putnam, într-o lucrare rezultată dintr-o amplă cercetare realizată pe societatea italiană. Problematika cercetării s-a centrat pe diferențele accentuate de dezvoltare existente între regiunile din sudul și cele din nordul Italiei (Putnam, 2001).

Rezumând concluziile, în conformitate cu scopul nostru, una dintre cauzele principale ale acestui fenomen a fost diferența de capital social deținut de cele două părți ale Italiei. Pentru a sublinia o dimensiune de natură practică, putem aminti că una dintre transpunerile directe ale acestui tip de capital în acțiune socială se recunoaște sub forma angajamentului civic și a cooperării.

Sub aspect operațional, capitalul social elaborat prin analogie cu noțiunile de „capital fizic” și „capital uman”, se referă, în concepția lui R. Putnam (2001, 188), la câteva caracteristici ale organizării sociale, cum ar fi rețele, norme și încredere socială, care facilitează cooperarea și coordonarea în beneficiu reciproc.

J. Coleman realizează o prezentare a unor forme de capital (fizic, uman etc.) pentru a fundamenta, prin analogie, conceptul de „capital social” definit ca „resursă social-structurală care reprezintă o valoare capitală pentru individ”. Dacă prin „capital fizic” se înțelege o resursă care permite producția materială, rezultată printr-un proces

de transformare, iar „capitalul uman” este creat prin dobândirea unor deprinderi și capacități, capitalul social apare atunci când relațiile dintre oameni se schimbă în moduri ce facilitează acțiunea (Coleman, 1990, 301-321).

Capitalul fizic este tangibil, fiind cuprins în forme materiale observabile, capitalul uman e mai puțin tangibil, fiind încorporat în deprinderi și cunoștințe dobândite de indivizi; capitalul social este chiar mai puțin tangibil, pentru că e cuprins în relațiile dintre persoane. Capitalul fizic și uman facilitează activitatea productivă și capitalul social, de asemenea. De exemplu, un grup ai cărui membri manifestă încredere unul în altul va fi în stare să realizeze mai multe decât un grup ai cărui membri nu au încredere unul în altul.

Capitalul uman se deosebește de capitalul social prin faptul că primul este localizat la nivelul indivizilor, iar al doilea la nivelul relațiilor dintre oameni. Relațiile sociale ce apar atunci când oamenii încearcă să utilizeze cât mai bine resursele individuale pe care le au nu trebuie considerate ca fiind doar componente ale structurilor sociale, ci și resurse ale indivizilor. Pentru a descrie aceste resurse, a fost folosită sintagma „capital social”. Valoarea conceptului de „capital social” constă, în primul rând, în faptul că identifică anumite aspecte ale structurii sociale după funcția lor, așa cum conceptul de „scaun” identifică anumite obiecte fizice după funcția lor, neținând cont de formă, aspect și modalitate de construire.

Funcția capitalului social constă într-un tip de valorizare a acelor aspecte ale structurii sociale care pot fi folosite de actori pentru a-și realiza interesele.

O altă definiție a capitalului social este oferită de D. Sandu (1999, 71), ca stoc de valori relevante pentru sociabilitate, cu funcția de a favoriza definirea pozitivă a modelelor de interacțiune și de a reduce costurile

tranzacțiilor în procesele de interacțiune ; o sociabilitate productivă care are consecințe asupra creșterii altor stocuri de capital de natură materială, umană sau chiar socială. Acesta poate fi situat la diferite niveluri ale organizării sociale : personal, familial, comunitar, organizațional și societal.

Capitalul social – concept multidimensional

Relațiile sociale – formă de capital social. Ceea ce rezultă la o analiză sumară a definițiilor capitalului social este o anumită ambiguitate a sferei de cuprindere a conceptului (stoc de valori, resursă structural-socială etc.). Valoarea acestui concept pentru analiza sociologică se regăsește însă deplin la nivel metodologic, de instrument conceptual, operațional, deosebit de util în cercetarea empirică. Imediat ce privim spre procedeele de operaționalizare aplicate de autorii amintiți, conceptul de „capital social” apare mult mai clar.

O primă dimensiune pe care o întâlnim în analizele acestui concept este cea a relațiilor sociale, structurate la diferite niveluri : familial, organizațional, comunitar etc. Astfel, asocierea ca fundament pentru rețelele sociale este încadrată de D. Sandu (1999, 71) alături de încredere și toleranță în nucleul de valori al capitalului social.

Orice societate este caracterizată printr-o serie de rețele de comunicare și schimb interpersonal, atât formale, cât și informale. Unele dintre aceste rețele sunt în esență orizontale (agenți cu status și putere echivalentă), altele sunt în esență verticale (reunind agenți inegali – Putnam, 2001, 194-195). Tipul de rețele avut în vedere de Putnam, în analiza realizată pe regiunile italiene, sunt rețelele angajamentului civic ce privesc diverse tipuri de asociații, cum ar fi asociațiile între vecini, societățile corale,

cooperativele, cluburile sportive și alte asemenea, fiind expresia unei interacțiuni orizontale intense. Cu cât mai dense sunt aceste rețele într-o comunitate, cu atât mai probabil este ca cetățenii ei să fie capabili să coopereze pentru folosul comun, decurgând o serie de avantaje cu implicații deosebit de importante :

- creșterea costurilor potențiale ale celui care trișează în orice tranzacție ;
- susținerea normelor robuste ale reciprocității ;
- facilitarea comunicării și îmbunătățirea fluxului de informații legate de credibilitatea indivizilor ;
- conservarea succesului cooperării anterioare, ca model util pentru o colaborare ulterioară.

Dimensiunea rețelelor sociale este analizată de J. Coleman prin prisma organizației ca formă principală de structurare a acestora, distingând organizații sociale adaptabile și organizațiile constituite pentru un scop fix.

Organizațiile sociale adaptabile sunt acele organizații voluntare care iau ființă pentru a urmări unele scopuri ale celor ce le inițiază. Aceste organizații sociale adaptabile au drept caracteristică principală disponibilitatea de a-și schimba scopul atunci când problema care le-a determinat să se formeze s-a rezolvat și scopul inițial nu mai există. Organizațiile se pot adapta la noi scopuri deoarece au un capital social care le permite să rezolve noi probleme.

Organizațiile constituite pentru un scop fix sunt forme de capital social rezultând direct din investițiile unor actori sociali și care au ca scop obținerea unui profit în urma investiției lor. Un exemplu în acest sens este cel al unei organizații de afaceri create de proprietarii unui capital financiar în scopul câștigării unui profit pentru ei. În crearea unei asemenea organizații, un antreprenor transformă capitalul financiar

în capital fizic sub formă de clădiri și instrumente, capitalul social sub forma organizării pozițiilor și capitalul uman sub forma persoanelor care ocupă pozițiile. Ca și alte forme de capital, capitalul social necesită investiții în crearea structurii de: obligații și așteptări, responsabilități, autoritate, norme și așteptări care vor duce la funcționarea efectivă a organizației.

O altă formă de organizații de acest tip este o asociație voluntară care produce un bun public. De exemplu, un grup de părinți ai căror copii frecventează o școală formează Asociația Părinților și Profesorilor. Această organizație reprezintă un capital social nu doar pentru cei care o formează, ci și pentru școală, pentru elevi și pentru alți părinți. Chiar dacă organizația poate servi numai scopului pentru care a fost creată și nu poate fi adaptată altor scopuri, cum este cazul organizațiilor menționate anterior, ea servește scopul menționat prin natura ei pentru o mai largă categorie de actori decât cei ce au inițiat-o. Pe măsură ce funcționează, organizația creează două tipuri de produse secundare cu statut de capital social. Primul este adaptabilitatea organizației la alte scopuri. Al doilea e cuprins în următorul efect: pentru că organizația produce un bun public, chiar dacă ea este formată doar de un grup mic de persoane, beneficiază de rezultatele ei și alte persoane care nu participă.

Încrederea – dimensiune atitudinală a capitalului social

Dimensiunea atitudinală esențială a capitalului social este încrederea socială, a cărei funcție constă în facilitarea și menținerea relațiilor sociale fără constrângeri de tip normativ, contractuale formale, reducând astfel considerabil costurile schimburilor sociale/economice.

Încrederea socială nu a fost totuși tratată unitar de către teoreticienii capitalului social, atribuindu-i-se fie statutul de

dimensiune (R. Putnam, D. Sandu), fie de factor de creare/menținere/distrugere a relațiilor sociale și, astfel, a capitalului social (Coleman). Deși abordată din unghiuri diferite, încrederea socială ocupă o pondere importantă în lucrările consacrate acestui subiect.

În urma studiului asupra capitalului social din regiunile Italiei, R. Putnam constată faptul că încrederea socială, în regiunile civice, era de mult timp un element esențial al ethosului care susținea dinamismul economic și performanța instituțională. În situația în care „contractarea” și „monitorizarea” explicite sunt prea costisitoare sau imposibile, iar impunerea de către un terț este nepractică, încrederea rămâne elementul fundamental de coordonare a acțiunii colective. Încrederea ușurează drumul cooperării. Cu cât nivelul încrederii într-o comunitate e mai mare, cu atât mai mare este și probabilitatea cooperării.

O abordare asemănătoare a nivelului la care este situată încrederea e realizată de D. Sandu (1999, 74), care utilizează conceptul de „cultură a deschiderii” în sensul ethosului de la Putnam, caracterizată prin valori ca cinstea, acceptarea riscului calculat, deschiderea la nou, cooperarea.

Cultura deschiderii presupune un tip de încredere generalizată cu un caracter indirect și impersonal, spre deosebire de încrederea solidă (B. Williams), care pornește de la convingerea fundamentată pe familiaritatea cu un anumit individ, caracteristică comunităților mici.

În acest sens, considerăm utilă clasificarea formelor de încredere pe care ne-o oferă G. Bădescu (1999):

– *încredere politică* – orientare evaluativă fundamentală a modului de funcționare a guvernării, bazată pe așteptările normative ale cetățenilor (Miles, 1974);

– *încredere generalizată*, numită și *încredere morală*, *încredere interpersonală* sau *încredere altruistă* – o valoare centrală ce se manifestă prin optimism și încredere

față de ceilalți și prin convingerea că mediul exterior individului poate fi controlat (Uslaner, 1999);

– *încredere strategică* – predicțiile privind comportamentul unei persoane bazate pe cunoștințe legate de comportamentul acelei persoane în trecut, desprinse din interacțiuni directe (Hardin, 1992);

– *încredere particularizată* – neîncredere față de toți oamenii necunoscuți și încredere față de cei cu care individul are un atribut în comun (Uslaner, 1999).

La J. Coleman (1990, 175-197), sistemele de încredere largite sunt, în anumite privințe, o generalizare a relațiilor de încredere reciprocă dintre două persoane (acordarea încrederii pe baza unui demers rațional permite această generalizare schematică de la 2 la mai mulți). Sistemul largit de încredere apare când un număr de actori (o comunitate) sunt angajați într-o activitate al cărei rezultat prezintă același interes pentru toată lumea. Particularitatea acestei structuri sociale constă în faptul că activitatea în care se implică fiecare actor (și pentru care încrederea din partea celorlalți este necesară) e aceeași. Într-un astfel de sistem, chiar dacă fiecare actor nu poate vedea și observa direct și în întregime acțiunile fiecărui actor, trebuie totuși să aibă încredere în celălalt că își va face partea. Așa cum s-a menționat mai sus, această structură socială este o extensie a sistemului de încredere mutuală cu două părți, în care fiecare actor oferă și primește încredere. Ca persoană ce investește încredere, fiecare își va aduce contribuția la activitatea ce servește interesului comun, având încredere că și ceilalți vor face la fel; ca persoană în care se investește încredere, fiecare decide dacă să păstreze încrederea celorlalți în el sau dacă să-i facă să o piardă prin neîndeplinirea contribuției lui. Există o proprietate specială a acestui sistem (una care este împărtășită și de unele sisteme de încredere reciprocă cu două părți): acțiunea prin

care un actor investește încredere și acțiunea prin care el menține încrederea celorlalți sunt una și aceeași.

Plasarea încrederii la nivelul relațiilor directe dintre actori, așa cum remarca și Putnam, presupune raționalitatea actorilor, anumite predicții asupra comportamentului unui individ, dar generalizarea acestora nu conduce în mod direct (ca la J. Coleman) la încrederea impersonală, morală, specifică unei culturi a deschiderii.

O detaliere utilă pentru înțelegerea mecanismelor specifice dinamicii încrederii sociale este realizată de J. Coleman, referitor la fluctuațiile, extinderea și restrângerea încrederii.

Informarea și fluctuațiile încrederii

Structura comunicării dintre diferite persoane care investesc încredere poate avea un efect important asupra extinderii sau restrângerii încrederii.

Există trei surse diferite de informare ce pot afecta investirea încrederii într-o persoană:

1. performanțele persoanei în care urmează să se investească încredere;
2. alte persoane ce au o poziție similară cu cea a persoanei ce investește încredere și cu aceleași interese în ceea ce privește investirea încrederii;
3. alte persoane care au o poziție diferită de cea a persoanei ce investește încredere și care nu au aceleași interese cu aceasta.

Măsura în care se va extinde sau se va restrânge încrederea va depinde de modul în care se vor amesteca aceste trei surse de informare. Sistemele sociale cu un nivel înalt de comunicare internă, ce primesc multe informații din sursa 2, sunt cele în care încrederea în judecata altora va conduce la o rapidă extindere a încrederii. În al doilea rând, în structurile de comunicare de acest tip, care primesc neregulat informații și din sursa 1, se produce restrângerea încrederii.

Un alt factor de influență asupra investiției încrederii îl reprezintă compoziția populației. Oamenii investesc încredere în raționamentul și performanțele altora pe baza unor considerente raționale privitor la ceea ce este bine, ținând cont de alternativele pe care ei le au. Distribuția în funcție de gen, vârstă, rasă și alte caracteristici ale celor cu care ne asociem determină alternativele pe care le au oamenii în luarea acestor decizii.

Consecințe ale extinderii și restrângerii încrederii

Investirea încrederii îi conferă resurse celui în care se investește încrederea, facilitându-i acțiunea; dacă cel în care se investește încrederea este o persoană ce merită, investiția le va aduce beneficii și celor ce au investit. Extinderea încrederii într-o persoană care nu merită acest lucru îi conferă putere, dar nu le mai aduce beneficii celor ce au investit și, astfel, va duce la retragerea încrederii. Retragerea simultană a încrederii de către mai multe persoane dintr-o dată – contracția încrederii – reduce foarte mult potențialul de acțiune al celor în care a fost investită încrederea. În unele din aceste cazuri, cel în care se investește încrederea este un antreprenor ce folosește încrederea asociată investită de mai multe persoane.

Relația dintre investitori și beneficiarul încrederii presupune, în anumite situații, un anumit grad de asimetrie necesară în obținerea unor avantaje pentru ambele părți: libertatea unui lider politic de a acționa fără să fie nevoit să dea explicații de fiecare dată; abilitatea unui antreprenor de a produce profit folosind resursele financiare de la investitori; posibilitatea unei bănci de a funcționa folosind banii pe care deponenții îi asigură etc.

Se poate observa ușor că acest tip de dependență poate duce la instabilitate. Investirea încrederii asigură puterea care conduce la succes și, astfel, generează mai

departe investirea încrederii sau retragerea încrederii reduce resursele necesare pentru obținerea succesului.

Relația de încredere (interpersonală, intergrupală sau instituțională) este una dinamică. Fluxul investițiilor de încredere se modifică în funcție de semnalele emise de celălalt. Factorii tipici de mediere între investitorul și beneficiarul de încredere sunt prietenii, vecinii, rudele, cunoștii, presa scrisă sau nescrisă. Semnalele pe care le primește cel care a acordat încrederea prin aceste canale se adaugă la semnalele directe și duc la reevaluarea nivelului fluxului de încredere, în care intră și aprecieri ale distanței la care se situează beneficiarul încrederii pe scala de cinste, performanță, similaritate culturală, apartenența la aceeași lume socială (Munch, 1992).

Toleranța – dimensiune/formă „slabă” a încrederii

Forma slabă a încrederii interpersonale sau intergrupale poate fi concepută ca o nouă dimensiune – toleranța –, ambele fenomene implicând o definiție pozitivă a celui alt și o reducere a costurilor tranzacției. Încrederea, toleranța și orientarea spre cooperare funcționează în strânsă legătură cu deschiderea către noi experiențe, acceptarea riscului calculat și moralitatea (Sandu, 1999).

Pentru a putea operaționaliza această dimensiune, am optat pentru următoarea formulă: capacitatea unei comunități sau persoane de a conserva o legătură socială în situații în care nu sunt respectate angajamentele de către cealaltă parte.

Deși în literatura de specialitate toleranța nu este considerată o dimensiune a capitalului social (excepție face D. Sandu), conceptul permite deplasarea accentului de la o explicație cu un caracter raționalist utilitar (J. Coleman) spre o abordare în care factorii culturali (cultura deschiderii) joacă un rol mai accentuat.

Norme, obligații, așteptări

Întreținerea fluxurilor de încredere face posibilă formarea unei noi dimensiuni a capitalului social, constând în obligații și așteptări. Descrierea schematică a modului de formare a acestei dimensiuni este realizată de J. Coleman, presupunând o relație de tipul : dacă A face ceva pentru B și are încredere că B îi va întoarce serviciul în viitor, acest lucru stabilește în persoana A o așteptare și în persoana B o obligație de a menține încrederea lui A în el. Dacă A face servicii mai multor persoane cu care este în relație, ea va deține un anumit capital.

Pentru această formă de capital social, două elemente au o importanță foarte mare : nivelul de încredere din mediul social, care înseamnă că obligațiile vor fi plătite, și numărul de obligații ce urmează a fi îndeplinite. Structurile sociale diferă în aceste două dimensiuni, iar actorii dintr-o dimensiune sunt diferiți de cei din cealaltă. Pentru ca această formă de capital să aibă valoare, trebuie să existe încredere că resursele vor exista și vor putea fi atrase când va fi nevoie.

Generalizarea schemei lui Coleman la nivel comunitar determină ceea ce Putnam numește „norme ale reciprocității”. În acest context, Putnam deosebește două tipuri de reciprocitate : echilibrată (sau specifică) și generalizată (sau difuză). Reciprocitatea echilibrată se referă la un schimb simultan de elemente cu valoare echivalentă, iar reciprocitatea generalizată – la o relație continuă de schimb, care rămâne pe moment nerăsplătită, dar care presupune că ambele părți se așteaptă ca favoarea oferită acum să fie întoarsă mai târziu. Comunitățile în care normele reciprocității generalizate sunt respectate pot depăși mai eficient dilemele acțiunii colective, reprezentând astfel o componentă productivă a capitalului social.

Coleman utilizează un sens „tare” al conceptului de „normă”, pus în legătură cu cel de „sanctiune”, care constituie o formă importantă de capital social : un individ

trebuie să renunțe la propriile interese pentru a acționa în favoarea intereselor comunității. Normele dintr-o comunitate care susțin și asigură recompense efective pentru performanțele școlare deosebite facilitează îndeplinirea cu succes a sarcinilor școlare. O normă de acest tip, întărită de suport social, status, onoare și alte recompense, „întărește” comunitățile, facilitează dezvoltarea mișcărilor sociale și, în general, determină oamenii să muncească pentru bunul public. Aceste norme care se constituie în forme de capital social nu doar facilitează anumite acțiuni, ci și constrâng alte forme, de exemplu : normele privitoare la comportamentul unui tânăr într-o comunitate îl pot împiedica pe acesta să se distreze.

Ca modalitate de creștere a eficienței acțiunii colective și, astfel, a capitalului social total, Coleman propune dimensiunea relațiilor de autoritate ce constă în transferarea drepturilor de control ale unui actor social A, în cadrul unei activități, unui alt actor B, având ca rezultat concentrarea drepturilor de autoritate în mâinile unui singur actor social. Astfel, o acțiune realizată de un lider ce se bucură de încrederea oamenilor și a fost investit cu autoritate se realizează mai eficient decât o acțiune realizată de un singur individ, dar care nu este investit cu autoritate.

Preluând această dimensiune de la Coleman sub forma nucleelor de acțiune socială, am încercat să le identificăm la nivelul asociațiilor de locatari studiate și să observăm dacă se suprapun cu structurile de conducere formale (lider formal/informal).

Proprietăți ale capitalului social

Două proprietăți distinctive ale capitalului social au fost identificate atât de J. Coleman, cât și de R. Putnam, prin comparație cu alte tipuri de capital : aspectul de bun public și capacitatea autogenerativă. Ca atribut al structurii sociale în care este cuprinsă o persoană, capitalul social nu e proprietatea

privată a unei persoane ce beneficiază de ea. Spre deosebire de capitalul fizic și capitalul uman, în care investiția atrage un rezultat concret, al cărui singur beneficiar este investitorul, în cazul unor forme de capital social, lucrurile nu stau așa. Luând exemplul Asociației Părinților și Profesoriilor dintr-o școală, se observă că, în acest caz, beneficiarii nu sunt doar cei care au constituit organizația, ci și alte persoane.

Capitalul social este o resursă importantă pentru indivizi și poate afecta în profunzime abilitatea lor de a acționa și percepția lor asupra calității vieții. Ei au capacitatea de a face să existe acest capital. Deși multe beneficii ale activităților ce fac să existe capitalul social ajung și la cei care nu participă la respectivele acțiuni, aceste persoane nu sunt interesate să producă și ele capital social. Rezultatul este că cele mai multe forme de capital social sunt create sau distruse ca produse secundare ale altor activități sociale.

Coleman descrie câțiva factori care contribuie la crearea, menținerea sau distrugerea capitalului social.

Închiderea rețelelor sociale este un factor care influențează producerea sau distrugerea capitalului social. Închiderea este foarte importantă atunci când e vorba de încredere, întrucât un anumit grad de închidere este valoros pentru indivizii care trebuie să decidă dacă trebuie sau nu să aibă încredere. Închiderea rețelelor sociale influențează și elaborarea normelor. Sunt și alți factori ce facilitează închiderea în rețelele sociale, ca, de exemplu, apropierea socială pe care școala o asigură copiilor ce învață acolo.

Stabilitatea structurii sociale este un alt factor care influențează crearea sau distrugerea capitalului social. Fiecare formă de capital social, în afară de cea care derivă din organizațiile formale cu structuri bazate pe poziții, depinde de stabilitate. Mobilitatea individuală constituie o acțiune potențial distructivă a structurii în sine și, implicit, a capitalului social care depinde de ea.

Ideologia este un al treilea factor care poate afecta crearea și distrugerea capitalului social. O ideologie poate crea capital social impunându-i unui individ cerința de a acționa în interesul altcuiva. Acest lucru se poate observa în efectele pe care ideologia religioasă le are asupra persoanelor ce conduc, determinându-le să urmărească interesele altora.

Sunt și moduri în care ideologia poate influența negativ crearea și distrugerea capitalului social. O ideologie a autosuficienței, promovată de Epicur în Grecia, sau o ideologie care accentuează relația separată a fiecărui individ cu Dumnezeu, ca în doctrina protestantă, poate inhiba crearea capitalului social.

Pe lângă acești factori, mai există și alte categorii care pot influența formarea capitalului social, cum ar fi cele ce fac persoanele mai puțin dependente una de alta. Sursele oficiale de susținere a nevoilor sub forma ajutoarelor guvernamentale sau de alte tipuri reprezintă un asemenea factor. Prezența acestor alternative influențează capitalul social în sensul depreciării lui, și nu al întăririi, înnoirii lui. Cu cât persoanele cer ajutor una alteia mai mult, cu atât va fi mai mare cantitatea de capital social generat.

Vorbind de două tipuri ideale de echilibre sociale spre care tind comunitățile, Putnam accentuează importanța capacității autogenerative a stocurilor de capital social. Stocurile de capital social, cum ar fi încrederea, normele și rețelele, tind să fie autoregenerante și cumulative. Acolo unde acest mecanism (autogenerativ) acționează în sens pozitiv, se ajunge la echilibre sociale cu niveluri înalte de cooperare, încredere, reciprocitate, angajament civic și bunăstare economică. Absența acestor trăsături din comunitățile *ne-civice* este și ea autoregenerantă: înșelăciunea, neîncrederea, eschivarea, exploatarea, izolarea, dezordinea și stagnarea se intensifică una pe cealaltă.

Istorie, dependență de cale, performanță instituțională

R. Putnam își începe lucrarea problematizând în jurul performanțelor diferite ale sistemelor democratice, focalizându-și atenția asupra rolului instituțiilor specifice acestor sisteme, și se întreabă dacă până la urmă calitatea unei democrații depinde de calitatea civică a cetățenilor.

Pot fi amintite mai multe teorii ce tratează rolul, eficiența, mecanismele de acțiune specifice instituțiilor, însă autorul regăsește două principii-idei asupra cărora toți par să fie de acord :

1. instituțiile modelează politica : structurează comportamentul ; dau formă identității, puterii și strategiilor actorilor ;

2. instituțiile sunt modelate de istorie. Istoria contează pentru că există o „dependență de cale” : ceea ce se întâmplă mai întâi condiționează ceea ce se întâmplă mai apoi. Indivizii își pot alege instituțiile, dar nu le pot alege în circumstanțe create de ei înșiși, iar opțiunile lor influențează regulile după care vor alege urmașii lor.

Aceste două puncte îi servesc autorului ca etape pentru cercetarea comparată asupra regiunilor Italiei, propunându-și astfel, într-o primă fază, analiza efectelor noilor schimbări instituționale asupra comportamentului agenților sociali, iar în a doua fază, modul în care performanța instituțională este condiționată de istorie. Între aceste două etape introduce însă și ideea că performanța instituțională este modelată de contextul social în care funcționează (Putnam, 2001, 21).

Între punctele de vedere asupra dinamicii performanței instituționale, R. Putnam insistă cel mai mult asupra factorilor socio-culturali care influențează performanța, în principal prin ceea ce se numește „cultură civică”, eliminând din start abordarea specifică adeptilor *proiectului instituțional* (modele necondiționată a comportamentului).

În capitolul IV al lucrării, Putnam stabilește o legătură puternică între performanța instituțională și comunitatea civică formată din cetățeni activi, caracterizați prin spirit civic, relații politice de egalitate, o țesătură socială a încrederii și cooperării. În continuarea demersului explicativ apare inevitabil întrebarea despre factorii care au influențat acest civism. În această direcție, Putnam apelează la explicația de tip istoric, realizând o analiză a regiunilor italiene pe parcursul câtorva secole, începând din perioada Evului Mediu. Suprapunând harta angajamentului civic din Italia anilor '70 și cea a civismului anului 1300 (pus în legătură cu regimul dominant : monarhie-republicanism), se observă o corespondență evidentă a acestora. În plus, se pare că această situație tinde să se păstreze între anumite limite pe parcursul următoarelor secole, indiferent de conjuncturile care au mai apărut. Deși, din secolul al XVII-lea, peste tot în Italia tind să se instituie rețele de tip patron-client, totuși, în zonele nordice, moștenitoare ale tradiției comunale, patronii își asumau responsabilități civice, iar tradițiile medievale ale colaborării au supraviețuit chiar și în rândurile țărănilor. Etica responsabilității și implicării civice, a întrajutorării între indivizi egali din punct de vedere social se pare că s-a păstrat și s-a perpetuat. „În ciuda căderii economice datorate secolelor de jafuri străine, epidemii și lupte interne, idealul acelei *vita civile* a supraviețuit în regiunile cu tradiții republicane comunale.” (Putnam, 2001, 153)

Ca o concluzie fundamentată istoric, necesară explicației de mai târziu, este apreciat faptul că diferențele regionale persistente de cultură și structură socială ce au apărut în Evul Mediu condiționează modul în care actorii vor reacționa la noile provocări și oportunități ce au apărut după unificarea Italiei.

Descrierea mecanismului prin care se produce această condiționare se face prin

apelul la conceptul de „dependență de traseu” : „Unde ajungi depinde de locul din care provii și sunt unele destinații pe care pur și simplu nu le poți atinge, de acolo de unde te afli” (Putnam, 2001, 201) Condiționarea istorică, în sensul dependenței de traseu, se produce pe două căi :

– pe de o parte, agentul rațional aflat în una din cele două situații, de cooperare sau de acțiune pe cont propriu, este încurajat să acționeze în conformitate cu regulile „jocului” deja instituite. Cu alte cuvinte, într-o societate în care cooperarea este o practică socială des utilizată pentru rezolvarea problemelor, opțiunea de a trișa devine riscantă deoarece este ușor de depistat și reduce beneficiile considerabil ; pe de altă parte, se poate tinde și spre o situație de echilibru în care strategia „trișează întotdeauna” e singura alternativă pentru atingerea scopurilor. De asemenea, este mai ușor pentru un agent individual să se adapteze la regulile deja existente ale jocului decât să încerce să le schimbe ;

– pe de altă parte, o dată ce dezvoltarea a luat un anumit curs, învățarea organizațională, obiceiurile culturale și modelele mentale ale lumii sociale consolidează o anumită traiectorie. Fie cooperarea, fie eschivarea și exploatarea devin înrădăcinate. Normele și cultura informală au o inerție mare și tind să le modeleze pe cele formale, a căror aplicare poate produce astfel efecte diferite.

Exemplificând cu situația regiunilor italiene, Putnam precizează că doar istoria poate determina care dintre aceste două tipuri de echilibru stabile – cooperare (relații predominant orizontale) sau exploatare și eschivare (relații verticale) – caracterizează o societate sau alta. Performanța instituțională este condiționată puternic de aceste caracteristici sociale, reunite în conceptul de „capital social”.

Capitalul social se dovedește o resursă a cărei utilitate în dezvoltarea unei comunități

și în eficiența unei instituții este evidentă. Situat la nivelul relațiilor sociale, public și autogenerativ, transmis în timp în baza principiul dependenței de cale, capabil să rezolve problemele dilemelor colective și să genereze dezvoltare socială și economică, capitalul social este un concept care presupune o resursă esențială oricărei comunități, dar și funcționării optime a unei instituții.

Pornind de la această relație (capital social – dezvoltare), considerăm interesantă realizarea unei microcercetări comparative pe două asociații de locatari, ca grupări instituționalizate de indivizi nevoite să gospodărească în comun un spațiu, o serie de utilități și chiar o sumă de bani – grupări definite prin proximitate spațială și statut instituțional (o serie de reguli și norme).

Obiectiv

Ceea ce ne propunem, concret, în lucrarea de față este să analizăm dacă în spatele diferențelor vizibile (de aspect și datorii la întreținere) dintre două asociații de locatari din București se află diferențe de structurare a capitalului social.

Ipoteze

Ipoteza proiectului nostru este că, dacă o asociație de locatari (A) dispune de un nivel mai ridicat al capitalului social comparativ cu o altă asociație (B), atunci, sub condiția *caeteris paribus*, există o mai mare probabilitate ca asociația A să se gospodărească mai bine decât asociația B.

Operaționalizare

Recapitulând foarte sintetic, capitalul social a fost analizat în literatura de specialitate, identificându-se următoarele dimensiuni :

– încredere, rețele, norme ale reciprocității (R. Putnam) ;

- rețele, încredere, toleranță (D. Sandu) ;
- obligații și așteptări, potențial de informare, relații de autoritate, norme și sancțiuni, organizații (J. Coleman).

În vederea atingerii obiectivelor cercetării noastre, am reținut următoarele dimensiuni : rețele, încredere, normele reciprocității/ obligații și așteptări, lider/nuclee de acțiune socială, toleranță. Toate aceste dimensiuni au fost transpuse în temele de explorare din ghidul de interviu (vezi anexa metodologică). De asemenea, am introdus și aspectul „istoric” (dependența de cale) pentru completarea tabloului explicativ.

Metodologia și aria cercetării

În vederea realizării scopurilor pe care ni le-am propus și în conformitate cu posibilitățile aflate la dispoziția noastră, am utilizat următoarele strategii și metode.

Populația vizată în cercetare a fost reprezentată de două asociații de locatari între care urmează să se realizeze comparația după criteriile amintite în introducere.

Cele două asociații au fost selectate după următoarele criterii : aspectul îngrijit/neîngrijit al spațiului public aflat în posesia acestora, existența/inexistența unor datorii majore ale locatarilor la întreținere. În același timp, în vederea evitării influenței altor categorii de factori în explicația diferențelor observate, s-a procedat la maximizarea egalității condițiilor.

Astfel, cele două asociații sunt localizate relativ aproape una față de cealaltă (aproximativ 600-700 de metri) și au în administrare un singur bloc. Vârsta construcției este, de asemenea, apropiată (anul construcției 1952 și, respectiv, 1959). Locuințele din cadrul blocurilor sunt formate din trei, două și, respectiv, o cameră. Ambele blocuri au șapte niveluri, iar categoria de populație predominantă, în cele două asociații, este cea vârstnică.

În ceea ce privește factorii care variază (controlat) :

- una dintre asociații are un aspect îngrijit, curat, cu un spațiu verde foarte bine amenajat din punct de vedere estetic. Nu există decât un număr mic de datornici, iar aceștia fără datorii care să pună probleme asociației (convenim să o numim asociația nr. 1, A1) ;

- cealaltă are un spațiu mai puțin îngrijit, aspectul igienic lăsând de dorit. Datoriile la întreținere depășesc 70 de milioane de lei, fiind realizate de un număr de 35 de gospodării. Datoriile variază la nivel de gospodărie de la un maxim de 14 milioane până la datorii de câteva sute de mii de lei (convenim să o numim asociația nr. 2 sau A2).

Există și o serie de factori pe care nu am reușit să-i controlăm : numărul scărilor (unul dintre blocuri este structurat pe două scări, iar celălalt pe 3 scări), așezarea apartamentelor pe palier (într-un caz este liniară, iar în celălalt circulară). Nu estimăm totuși o influență majoră a acestor variabile asupra concluziilor cercetării

Din cadrul fiecărei asociații ne-am propus să alegem un număr de șase gospodării (conform posibilităților) care urmau să fie supuse investigației prin metoda interviului.

Într-o primă fază, s-a procedat la o discuție cu o persoană avizată (în ceea ce privește problemele asociației) din fiecare bloc : administratorul în cazul asociației nr. 2 și președintele în celălalt caz. Aceștia ne-au recomandat, la rândul lor, un număr de gospodării la care să apelăm pentru a obține informații. Nu am respectat recomandările întocmai, considerând că acestea erau realizate pe criterii subiective (se preferă recomandări către cei ce au atitudini asemănătoare cu persoana care recomandă). În fiecare caz, am fost și la o persoană recomandată. În rest, selecția gospodăriilor intervievate s-a realizat aleatoriu, respectând totuși distribuția pe scări și pe niveluri.

A existat și un număr destul de mare de refuzuri.

Ca instrument de investigație a fost utilizat, din motive de substanțialitate și de profunzime a răspunsurilor, un ghid de interviu structurat pe șase teme, care cuprinde și întrebări declanșatoare. Ordinea temelor, în momentul realizării interviurilor, a fost flexibilă, acestea fiind abordate în funcție de modul de derulare a discursurilor realizate de respondenți.

Ca suport tehnic, a fost imposibilă utilizarea unui reportofon, această modalitate fiind refuzată categoric de respondenți. Astfel, s-a recurs la metoda transcrierii cât mai riguroase a discursurilor în timp ce acestea se derulau, rezultând, datorită imposibilității transcrierii efective a răspunsurilor, ceea ce vom numi *rezumate ale discursurilor*.

În vederea interpretării datelor obținute, s-a realizat o analiză tematică a discursurilor (transversală). De asemenea, s-a încercat, pe baza datelor obținute prin răspunsurile celor intervievați, reconstituirea unor „istorii” ale celor două asociații.

Analiza și interpretarea datelor

Prezentarea și istoricul Asociației numărul 1 de locatari

Asociația numărul 1 se află în apropiere de Piața Mihail Kogălniceanu, pe str. Calea Plevnei, și este alcătuită din trei scări dispuse liniar. Fațada blocului e bine îngrijită, spațiul verde este bine amenajat și curat. Interiorul clădirii se remarcă, de asemenea, prin curățenie și printr-o bună administrare a spațiului comun. Avizierul din holul blocului indică lipsa datoriilor la întreținere, în fiecare dintre cele trei scări.

Pentru a suplini lipsa interfonului sau a altui sistem de protecție, cu excepția parterului, toate celelalte etaje au fost prevăzute cu uși ale căror chei sunt deținute

de către locatarii fiecărui palier. În spatele blocului, a fost amenajată de către locatari o grădină cu un aspect extrem de plăcut, care are un rol strict estetic, nefiind folosită pentru cultivarea de legume.

Locatarii solicitați au răspuns cu amabilitate la interviuri.

Blocul în care funcționează asociația de locatari numărul 1 a fost construit în anul 1959, fiind dotat de la început cu centrală termică proprie. Blocul are trei scări și 81 de apartamente cu două camere, cu trei camere și garsoniere. A fost construit de PTTR, pentru a fi locuit de lucrătorii acestei instituții, care erau 1/3 cu studii medii și submedii și 2/3 cu studii superioare. În prezent, majoritatea locatarilor, respectiv 70%, au studii medii și 30% au studii superioare.

Din anul 1959 până în anul 1969, administrator al blocului a fost C.L., o persoană apreciată foarte mult de locatarii blocului pentru modul în care își îndeplinea sarcinile, mai ales în comparație cu administratorii ce au urmat. Dintre acțiunile organizate în perioada în care C.L. a fost administrator, persoanele interviuate își amintesc de organizarea de serbări și concursuri pentru copiii din bloc, amenajarea unui teren de joacă în așa fel încât să nu-i deranjeze pe ceilalți locatari.

Potrivit informațiilor obținute, cei doi administratori care au urmat nu au continuat linia de acțiune a primului, care reușea să mobilizeze oamenii, ci dimpotrivă. Cel care a fost administrator din anul 1985 până în 2001 a prejudiciat asociația prin neglijarea reparațiilor curente, a operațiilor de salubritate și prin utilizarea fondurilor comune în interese personale. Acționarea în judecată a administratorului respectiv de către asociația de locatari nu a avut rezultatele scontate, iar eliberarea acestuia din funcție s-a realizat cu anumite dificultăți.

În prezent, administrarea asociației nr. 1 este realizată de către o persoană din exteriorul acesteia și include doar gestionarea fondurilor în relația cu regiile furnizoare de apă și căldură.

Probleme ale asociației de-a lungul timpului și modalități de rezolvare a lor

Una dintre problemele asociației a fost rezolvarea conflictului cu administratorul din perioada 1985-2001, prin acționarea acestuia în judecată de către comitetul executiv al blocului. În această situație, s-a remarcat faptul că, în afara comitetului, acțiunea a mobilizat mai mulți locatari, care au susținut măsurile propuse la adunările generale.

O altă problemă cu care s-au confruntat locatarii blocului din A1 *În ce perioadă?* a fost spargerea unei conducte de apă, pentru remedierea căreia era necesară intervenția în fiecare dintre apartamente. Refuzul locatarilor a durat timp de o săptămână, suficient însă pentru a produce pierderi importante asociației.

Liftul asociației nr. 1 nu a putut fi reparat timp de trei ani, întrucât locatarii nu au participat la ședințele la care trebuia să se stabilească modul cum să fie soluționată această problemă.

În situația în care unul dintre locatari (un cetățean străin) a făcut modificări în locuința sa fără aprobările necesare, a ocupat abuziv spațiul comun, a perturbat liniștea publică și a agresat doi membri ai comitetului *Formulare. Frază incompletă?* . Procesul intentat de aceștia din urmă nu a avut nici un rezultat din cauza refuzului administratorului de a depune mărturie și neimplicării celorlalți locatari.

Caracteristici ale Asociației

Referitor la adunările generale nu avem informații foarte clare, răspunsurile date de cei intervievați fiind contradictorii.

Există un președinte, un comitet executiv al asociației, dar nu există comisie de cenzori.

Acțiuni. Printre acțiunile deosebite realizate de această asociație putem menționa amenajarea și îngrijirea unei grădini în spațiile blocului. Această acțiune a fost inițiată de C.Ș. *Ce statut are în cadrul asociației? Lider informal?* , care a reușit să mobilizeze mai mulți locatari ai blocului.

Prezentarea și istoricul Asociației numărul 2 de locatari

Asociația numărul 2 se află lângă parcul Cișmigiu, pe bulevardul Kogălniceanu, și este alcătuită din două scări cu o singură intrare. La parterul blocului funcționează un restaurant și trei firme mici, acestea trei din urmă aglomerând holul.

Clădirea are un aspect neîngrijit și un interior întunecos, aglomerat de obiectele depozitate de locatari pe palier. Lipsa spațiului verde este suplinită de o minicurte interioară, a cărei curățenie lasă de dorit.

Avizierul blocului conține liste cu datorii mari la întreținere (peste 70 de milioane de lei), somații către restanțieri și prezentarea altor probleme ce indică un climat de suspiciune între locatari. O mare parte a apartamentelor au ușile dublate cu gratii metalice, care sporesc aspectul neplăcut al blocului. S-a remarcat faptul că cei mai mulți locatari au refuzat să răspundă interviului, iar câteva interviuri au fost luate în pragul ușii sau printre gratii.

Blocul în care funcționează Asociația numărul 2 de locatari a fost construit în 1952, fiind dotat cu cazane pentru încălzire proprie. *Blocul 1 a fost construit de PTTR. Blocul 2 a avut sau nu o instituție care a gestionat construcția?* Blocul are două scări și este compus din apartamente cu două camere, cu trei camere și garsoniere. În prezent, asociația este formată dintr-un număr de 86 de locuințe. Locatarii au, în majoritate, studii medii și submedii, fiind

actualmente pensionari. Datoriile asociației depășesc 70 de milioane de lei, iar numărul restanțierilor este de 35. Parterul nu aparține asociației, primăria închiriind-o unui patron de origine greacă.

Domnul V.M. a fost administrator înainte de 1989 și după 1997. În perioada 1989-1997 administrator a fost A.E.

Probleme ale asociației de-a lungul timpului și modalități de rezolvare a lor

După 1989 primăria a închiriat parterul blocului unei firme care trebuia să plătească 30% din cheltuielile asociației. Firma nu a plătit aceste cheltuieli decât intermitent (sume mici), iar locatarii au trebuit să suporte pierderile, întrucât nu își pot separa conductele de apă de cele din spațiul firmei (vasul comun de colectare a apei este pe spațiul firmei).

Până în 1997 asociația a acumulat datorii și s-a confruntat cu probleme de salubritate din cauza depozitării improprie a gunoiului. Locatarii s-au revoltat și au determinat-o pe administratoarea să demisioneze, funcția fiind preluată de V.M. din proprie inițiativă, fără a avea aprobarea locatarilor.

În urma reclamațiilor către primărie, în legătură cu depozitarea gunoiului, problema s-a rezolvat prin implicarea directă a noului administrator.

V.M. a dat în judecată fosta administrație (procesul a durat 2,5 ani), fără a avea rezultatul scontat.

Problema cu firma (un restaurant) de la parter nu s-a rezolvat, deși administratorul a încercat mai multe variante (a încercat să discute cu patronul, a încercat să mobilizeze oamenii împotriva patronului, a făcut apeluri la primărie ș.a.). După expertiza cerută de V.M., patronul restaurantului a fost găsit vinovat de neplata unor datorii în valoare de 300 de milioane de lei. Administratorul ar fi trebuit să-l dea în judecată pe patron, însă acest lucru nu a fost posibil din lipsă de bani.

O altă problemă cu care se confruntă administrația o reprezintă restanțierii. Locatarii restanțieri au fost somați de către administrator în repetate rânduri, dar au refuzat să plătească. Ceilalți locatari îl acuză pe administrator pentru acest fapt, dar nu îl schimbă pentru că nu au pe cine să pună în loc.

În urma unor diferende privitoare la modalități diferite de plată a unor cheltuieli de reparare, conducerea administrației s-a scindat între administrator, pe de o parte, și președinte și câțiva membrii ai consiliului de administrație, pe de altă parte. Ca urmare a conflictului, președintele și membrii respectivi au încercat să strângă semnături pentru schimbarea administratorului. Nu au reușit și au demisionat. În perioada următoare, asociația a funcționat numai cu administrator, iar ulterior a fost improvizată o comisie de cenzori (două femei în vârstă).

Reclamațiile depuse de către locatari în privința tulburării liniștii publice nu au fost soluționate de către autorități.

Președintele și membrii consiliului de administrație, după demisionare, au chemat poliția și garda financiară pentru a-l controla pe administrator, fără a se găsi însă probleme.

Probleme rezolvate de V.M. : soluționarea problemei cu depozitarea gunoiului prin reclamație la primărie, închirierea unor spații (de la intrarea în bloc) unor firme, zugrăvirea pe cont propriu a scării blocului, repararea vasului de expansiune (pe banii luați din chiriile plătite de firme), plățile datorii asociației din banii proveniți din chiria firmelor, o cerere adresată regiei de apă ca asociația să plătească numai 70% din cheltuieli, iar restul de 30% să fie revendicat de la restaurant.

Locatarii dau vina pe administrator pentru probleme; cu toate acestea, nu vin la ședințe și nu vor să plătească fondul

de rulment pentru a nu se plăti datoriile restanțierilor.

Restanțierii, deși se pare că au posibilități financiare, nu vor să plătească și așteaptă o anulare a datoriilor (afirmație făcută de V.M.).

Caracteristici ale asociației

Această asociație nu are comitet executiv, președinte și comisie de cenzori, funcționând numai cu un administrator. Din *această* cauză, nu se organizează adunări generale, neexistând astfel, nici o modalitate formală de discutare a problemelor comune.

Analiza interviurilor realizate cu locatarii de la Asociația nr. 1 (A1)

I. Conform răspunsurilor obținute în urma realizării interviurilor, a rezultat că, în general, grupurile de prieteni sunt formate din cei mai vechi locatari ai blocului. Cu privire la grupurile de prieteni din bloc s-au mai făcut următoarele mențiuni: prietenii există între persoane care aparțin aceleiași categorii de vârstă, persoane de același gen și persoane aflate în proximitate spațială, respectiv același palier.

Cei mai mulți au subliniat existența unui climat de prietenie între vecini, în sensul că oamenii se salută, discută politicos atunci când se întâlnesc pe scara blocului sau în afară.

Există un grup de interes menționat de toți cei intervievați, format din patru-cinci persoane susținătoare ale fostei administratoare, care îl influențează pe președinte în luarea deciziilor.

Toți cei intervievați au afirmat că au prieteni printre vecini, cu următoarele specificări: trei persoane ne-au spus că relația lor de prietenie se limitează la discuții și întâlniri ocazionale în bloc sau afară, iar alte trei persoane se vizitează reciproc și își fac servicii.

II. Cu excepția unei persoane, toți ceilalți locatari cred că, dacă ar întâmpina dificultăți,

vecinii ar sări în ajutor. În general, oamenii au încredere să lase bunuri de valoare sau casa în grija vecinilor, doar două persoane afirmând că nu ar încredința bunuri altor persoane din bloc.

III. Din răspunsurile celor intervievați a rezultat că, în general, se practică împrumuturile între vecini, cu mențiunea că există o categorie a celor care acordă împrumuturi, dar nu cer pentru că nu au nevoie și o categorie a celor ce solicită împrumuturi.

IV. Din interviurile realizate nu rezultă faptul că în prezent există nuclee de acțiune socială în ceea ce privește rezolvarea problemelor stringente cu care se confruntă locatarii blocului. Totuși, se poate vorbi de existența inițiativei unei persoane care a mobilizat mai mulți locatari ai blocului pentru amenajarea și îngrijirea grădinii din spatele blocului.

V. În cazul fraudei de care a fost acuzată administratoarea și al vecinului ce deranja în mod frecvent liniștea locatarilor blocului, s-a recurs la atenționarea celor doi, apoi a fost chemată inspecția financiară în primul caz și poliția în al doilea caz. În ambele cazuri s-a ajuns în instanță.

VI. Din răspunsurile obținute nu am reușit să identificăm cât de des se organizează adunări generale, întrucât acestea au fost contradictorii.

Referitor la modul în care se rezolvă problemele din bloc (defectarea liftului, a instalațiilor de apă și căldură), doar președintele asociației susține că apelează la obținerea aprobării tuturor locatarilor pe bază de liste cu semnături, spre deosebire de ceilalți intervievați, care au spus că președintele, influențat de un grup de interes, ia singur deciziile, fără a-i consulta.

Analiza interviurilor realizate cu locatarii de la Asociația nr. 2 (A2)

I. Din răspunsurile celor intervievați a rezultat că există grupuri de prieteni între vecini în funcție de vârstă, gen, educație și

proximitate spațială. Două persoane au afirmat că nu știu să existe așa ceva în blocul respectiv.

Grupul de interes identificat pe baza răspunsurilor e cel format în jurul fostului președinte, care nu este de acord cu măsurile luate de administratorul actual.

Dintre persoanele intervievate, trei au spus că au prieteni în bloc cu care se vizitează și își fac servicii reciproc, iar ceilalți trei nu au prieteni, relațiile lor fiind doar de politețe.

II. În ce privește dimensiunea *încredere*, patru persoane au spus că au încredere să lase bunurile de valoare în grija vecinilor și chiar au lăsat și că, dacă ar întâmpina greutăți, ar primi ajutor din partea vecinilor. O persoană a afirmat că nu a fost pusă în situația de a încredința bunuri și nici de a cere ajutor de la vecini, iar altă persoană nu crede că ar fi ajutată dacă ar avea probleme și preferă să nu încredințeze bunuri de valoare.

III. În general, se practică împrumuturile între vecini și există o categorie de oameni ce iau și dau împrumut, o categorie care doar acordă împrumuturi și o categorie care nici nu dă împrumut, dar nici nu solicită. De exemplu, administratorul blocului nu mai are încredere să mai împrumute pentru că nu i s-a restituit o sumă de bani împrumutată.

IV. Din răspunsurile obținute rezultă că nu există un nucleu de acțiune socială, toți intervievații subliniind faptul că administratorul are inițiative, dar nu reușește să-i mobilizeze și pe ceilalți locatari ai blocului în acțiuni de interes colectiv și ia singur toate deciziile. Acest lucru nu îi nemulțumește pe locatarii blocului, aceștia preferând să rămână pasivi și să nu se implice.

V. Una dintre problemele cele mai mari ale asociației este neachitarea costurilor întreținerii de către unii locatari. Pentru a-i determina pe aceștia să plătească, s-a recurs la somarea lor verbală și scrisă.

Toate măsurile împotriva lor s-au oprit la acest nivel.

VI. Această asociație nu are în prezent un comitet executiv, o comisie de cenzori și un președinte, situație care durează de trei ani de zile. În aceste condiții, problemele sunt rezolvate doar de administrator, care a renunțat să-i mai consulte pe locatari, deoarece ei refuză să se implice. Pentru a putea acoperi restanțele la plata către societățile furnizoare de utilități publice, administratorul a închiriat spațiul de la parterul blocului în contul asociației, iar cu banii obținuți din chirie acoperă aceste restanțe. Adunarea generală a locatarilor nu a mai avut loc de foarte mult timp.

Interpretarea interviurilor

În urma analizei interviurilor luate în cele două asociații, am constatat faptul că există atât asemănări, cât și deosebiri în ceea ce privește modul în care se configurează dimensiunile capitalului social.

În continuare, ne vom referi la aspectele comune întâlnite în cele două asociații. Pe dimensiunile relații – rețele, încredere – într-ajutorare – toleranță și normele reciprocității, datele obținute indică un grad înalt de asemănare între cele două asociații. În ceea ce privește prima dimensiune, respectiv cea a rețelelor de prietenie, în ambele asociații am constatat că acestea sunt de mărimi reduse, respectiv trei-patru persoane, și sunt constituite cel mai adesea pe criteriul proximității spațiale (vecini de palier), combinat cu criteriul vârstei.

Dimensiunea încrederii, urmărită în cele două asociații, s-a dovedit a fi asemănătoare în ambele cazuri, acest tip de încredere este cel menționat de G. Bădescu, după Uslaner, care înseamnă neîncredere față de toți oamenii necunoscuți și încredere față de cei cu care individul are un atribut comun. Nu putem vorbi despre un sistem largit de încredere, menționat de Coleman,

sau despre încrederea difuză din societățile complexe la care se referă Putnam. Forma de încredere observată în cele două asociații este mai degrabă una de tip moral, în buna credință a vecinilor, decât una de tip participativ, în disponibilitatea oamenilor de a se implica în acțiuni colective. O altă formă de încredere importantă pentru capitalul social este încrederea într-un lider cu calități de antreprenor social, care se pare că lipsește din ambele asociații.

Următoarea dimensiune, care se regăsește atât la Coleman, ca obligații și așteptări, cât și la Putnam, ca norme ale reciprocității, apare în forme asemănătoare în ambele asociații cercetate de noi.

Faptul că nu se investește încredere într-un lider explică lipsa unui nucleu de acțiune socială în cazul Asociației numărul 2, deși administratorul de aici dovedește calități de întreprinzător (la inițiativa lui s-a închiriat spațiul de jos pentru ca din banii obținuți pe chirie să se plătească restanțele unor locatari la întreținere). Considerăm că oamenii nu au încredere în el deoarece și-a asumat toate responsabilitățile singur, fără să-i consulte pe locatari dacă sunt de acord sau nu. În cazul Asociației numărul 1 nu există nucleu de acțiune socială pentru că oamenii nu consideră că președintele asociației ar avea calități de lider.

Dimensiunea toleranței, preluată de la Dumitru Sandu, ca formă mai slabă a încrederei care, considerăm noi, permite menținerea relațiilor sociale, se regăsește la un nivel asemănător în ambele asociații. Locatarii ambelor asociații nu susțin modalități de sancțiuni aspre, ca, de exemplu, evacuarea restanțierilor la întreținere. Cele două cazuri de acțiune în justiție au apărut în situații extreme, când nu mai existau alte modalități de soluționare.

Un alt aspect asemănător constatat la ambele asociații este capacitatea de mobilizare în cazul unor probleme grave care pun în pericol securitatea blocului și a persoanei.

Conform acestor observații, putem spune că la nivelul relațiilor dintre indivizi există un capital social ce îmbracă diferite forme, constituit ca urmare a schimburilor sociale pe care persoanele din blocurile respective le au.

Tot pe baza datelor obținute s-au constatat și diferențe între cele două asociații la următoarele niveluri: organizare formală a asociației, norme de conviețuire socială și istoric al asociației.

În blocul A1, la început, locuiau angajați ai aceleiași instituții, fapt care a permis formarea unor relații foarte strânse între ei și timp de zece ani se pare că administratorul blocului a fost un nucleu de acțiune socială, instituind o tradiție în acest sens, fiind investit cu încredere de către locatari. Această încredere din partea oamenilor, de care el s-a bucurat, a constituit o resursă importantă pe care el a folosit-o în realizarea unor acțiuni sociale (amenajarea locului de joacă pentru copii – teren de volei, leagăn –, activități de întreținere și curățenie în bloc). Tot în această perioadă, locatarii au stabilit o serie de norme de conviețuire socială, cum ar fi: respectarea orelor de odihnă, supravegherea copiilor etc.; inițial, aceste norme erau afișate, dar acum ele au intrat în tradiție și sunt respectate în continuare.

În trecutul A2 nu s-a înregistrat nici un nucleu de acțiune socială și nici vreun exemplu de acțiune colectivă; de asemenea, nu au fost stabilite norme de conviețuire socială.

Un alt factor diferențiator important identificat la nivelul celor două asociații este structura de organizare a fiecăreia dintre ele. A1 funcționează cu un comitet de conducere care are președinte, un administrator, dar nu are comisie de cenzori. În A2, deși a existat în trecut un președinte și un comitet, de trei ani nu mai există nici președinte, nici comitet, doar un administrator. Ca urmare a acestor diferențe de structură, în A1 comitetul se întrunește o dată pe lună

și se organizează adunări generale, în care oamenii discută problemele comune, pe când în A2 deciziile și acțiunile de interes colectiv sunt realizate doar de administrator și nu se realizează adunări generale.

Care este raportul între stocurile de capital uman și cele biologice între cele două asociații? Dacă sunt diferențe, au vreun rol?

Concluzii derivate din asemănări și deosebiri

1. Există asemănări între cele două asociații în ceea ce privește următoarele dimensiuni ale capitalului social: rețele, încredere, normele reciprocității/obligații și așteptări, toleranță.

2. Există diferențe între cele două asociații cu privire la următoarele aspecte: organizare formală a asociației, norme de conviețuire socială și istoric al asociației, respectiv o anumită tradiție a acțiunilor colective.

Aceste diferențe indică utilizări diferite ale stocurilor de capital social la nivelul celor două asociații. Astfel, în cazul A2 putem vorbi cel mult de un capital social localizat la nivelul relațiilor dintre locatarilor blocului ca resursă a acțiunilor de interes individual și mai puțin de capital social ca resursă a acțiunilor colective. În A1 se observă că, în unele cazuri, capitalul social constituie o resursă și pentru acțiunile de interes colectiv, nu doar pentru cele de interes individual.

Cu toata acestea, în nici una dintre cele două asociații nu aveam de-a face, conform datelor colectate, cu un capital social *Dificil de definit acest concept de „capital social veritabil”* care să conducă, pe de o parte, la depășirea eficientă a dificultăților, iar pe de altă parte, la inițiative gospodărești având ca scop sporirea confortului locatarilor.

În A1 se poate aprecia că există această resursă la nivelul relațiilor dintre locatari, însă pare destul de limitată, apelându-se la ea mai degrabă în situații excepționale sau la inițiativa locatarilor ce au cunoscut în trecutul asociației o colectivitate, în care exista, se pare, un stoc important de capital social, prin aceasta devenind „canale” de transmitere a capitalului social. Această resursă se găsește sub forma unui climat de politețe, a unui grad mai înalt de încredere generalizată (mai precis, lipsa unei suspiciuni generalizate), permițând astfel și păstrarea unei structuri de conducere și control, și a unor norme de conviețuire civică (norme – Coleman). Totuși, principalele forme de capital social (rețelele sociale lărgite, încrederea socială de un tip generalizat specifică unei culturi a deschiderii), dacă există, sunt foarte slab reprezentate. Spre deosebire de A2, A1 a beneficiat, într-un moment inițial, de un capital social mai bogat, determinat de apartenența locatarilor la aceeași categorie socioprofesională, la care s-a mai adăugat și faptul că primul administrator pare să fi avut calitățile unui antreprenor social. Se poate spune că stocul de capital social care mai există se datorează unei configurații din trecut, ce s-a transmis prin proprietatea capitalului social de a se autogenera și inerției trecutului. Deși mulți dintre locatari s-au schimbat, în memoria celor mai vârstnici se pare că s-au păstrat, în primul rând, normele conviețuirii și chiar posibilitatea de a realiza anumite lucruri în beneficiul tuturor.

În continuare, pe baza interpretării datelor până în acest punct, putem formula următoarea relație: existența normelor de conviețuire, a unui climat lipsit de suspiciune, a structurilor de conducere și a unei tradiții în ceea ce privește acțiunile sociale crește probabilitatea constituirii unor acțiuni de interes colectiv. Cu alte cuvinte, considerăm că acești factori acționează cumulat

în creșterea probabilității transformării capitalului social ca resursă pentru acțiunile de interes individual în resursă pentru acțiunile de interes colectiv.

Acțiunile s-au concretizat în cazul A1 în: acționarea în justiție a administratoarei (susținere colectivă); mobilizarea mai multor locatari în vederea rezolvării unei defecțiuni la instalația de apă; îngrijirea grădinii din spatele blocului. În cazul A2 nu au fost identificate asemenea situații de acțiune colectivă.

Se poate pune și întrebarea „De ce nu există acele forme de capital care sunt atât de importante ca rețelele, încrederea și normele de reciprocitate generalizate?”. Putnam, în cercetarea sa, pentru explicarea situației din prezent, formulează un argument de tip istoric, folosindu-se de conceptul „dependenței de cale” și de mecanismul autogenerativ al unei situații de echilibru; cu toate acestea, nu prezintă niciunde un mecanism prin care o societate sau o comunitate poate crea o astfel de resursă. În cazurile studiate de noi, apariția inițială a capitalului social în A1 poate fi explicată, cel puțin parțial, prin faptul că locatarii erau deja angajați aceleiași instituții, făcând astfel parte din aceeași categorie socioprofesională. Acest fapt conduce la posibilitatea creării unui capital social, dacă ne amintim de factorii care influențează investirea încrederei la J. Coleman și de încrederea particularizată la G. Bădescu.

J. Coleman, prin descrierea factorilor cu rol în dezvoltarea sau distrugerea capitalului social, ne oferă o posibilă explicație a restrângerii acestei resurse în cazul A1. Lipsa *stabilității*, prin mobilitatea indivizilor în cadrul unui grup, conduce la erodarea capitalului social. Acest fenomen poate fi identificat în istoricul Asociației nr. 1.

Concluzii

În concluzie, avem, pe de o parte, Asociația nr. 1, la nivelul căreia se poate vorbi de un stoc de capital social nu foarte bogat, dar suficient pentru a declanșa o serie de acțiuni colective în situații excepționale, a asigura un climat „relaxat” și normat și a conduce la o mai bună gospodărire acolo unde există un individ care să aibă inițiativă, iar pe de altă parte, Asociația nr. 2, ce pare să nu beneficieze de un astfel de stoc, în ciuda eforturilor unui administrator cu spirit de inițiativă și a unui capital social valorificat predominant în interes individual.

În ceea ce privește ipoteza de la care am plecat, între factorii observați, care să dea seamă de diferențele în capacitatea de gospodărire eficientă și care să aparțină într-un fel capitalului social este numai climatul lipsit de suspiciune în A1 față de A2, normele de conviețuire prezente în A1, inițiativa sporadică a unor persoane vârstnice în memoria cărora se păstrează posibilitatea cooperării și a acțiunilor în interes colectiv.

În cazul în care considerăm că respectarea reală a legii în ceea ce privește structura de conducere și administrare a unei asociații de locatari este unul dintre aspectele performanței instituționale, atunci putem spune că, în cazul A1, capitalul social (atât cât există) a reușit să genereze acest lucru și, astfel, să confere un spor de eficiență, spre deosebire de A2.

Factorul „istoric”, ce include și punctul inițial, este cel care pare să explice, în cea mai mare măsură, situația din prezent în ceea ce privește diferențele de structurare ale capitalului social. Inerția trecutului, cristalizată într-o formă sau alta de echilibru (cooperare-încredere/individualism-scepticism), determină stările în care se află cele două asociații în prezent.

Microcercetarea de față și-a propus o aplicare a unei teorii (rezultată prin

îmbinarea concepțiilor unor autori care s-au ocupat de această problematică) asupra unei realități – asociațiile de locatari – atât de aproape de noi, încât pare banală, lipsită de interes științific. Cu toate acestea, asociațiile de locatari aproape că pot fi considerate nuclee ale vieții sociale cotidiene, a căror valoare în cercetarea sociologică, preocupată de dezvoltarea socială și comunitară, este deosebită, fiind sporită o dată cu introducerea conceptului de „capital social”.

Sintetizând teoriile despre capitalul social, acesta poate fi considerat responsabil de diferențele de dezvoltare economică și

socială. Cu toate acestea, se pare că, așa cum am observat în cercetarea noastră, dimensiunile „tari” ale capitalului social (rețele, încredere, norme ale reciprocității) nu sunt responsabile de diferențe accentuate de aspect și capacitate de gospodărire ale asociațiilor investigate. În schimb, au fost suficiente: un trecut în care a existat un stoc important de capital social, transmiterea unui climat lipsit de accente de suspiciune și a unor norme de conviețuire și o mai bună respectare a normelor instituționale concretizate în întâlniri periodice și existența unei structuri de conducere în cadrul asociației.

Notă

1. Materialul are la bază o lucrare predată la sfârșitul primului an din cadrul cursurilor de master, secția de Antropologie Socială și Dezvoltare Comunitară, Facultatea de Sociologie a Universității din București, la disciplina *Dezvoltare comunitară*, fiind realizată sub supravegherea și îndrumarea prof.univ.dr. Dumitru Sandu.

Bibliografie

- Bădescu, Gabriel. (1999). Miza politică a unor forme de încredere, *Sociologie Românească*, 2.
- Bourdieu, Pierre. (1979). *La Distinction. Critique sociale de jugement*, Paris. Les Editions de Minuit.
- Coleman, James. (1990). *Foundations of Social Theory*, Cambridge: Press of Harvard University Press.
- Jornescu, C. (1990). *Îndrumări pentru asociațiile de locatari în contextul legislației actuale*, București: Editura Lumina.
- Putnam, R.D. (2001). *Cum funcționează democrația*, Iași: Editura Polirom.
- Sandu, Dumitru. (1999). *Spațiul social al tranziției*, Iași: Editura Polirom.

Anexa metodologică

Stimată doamnă/Stimate domn,

Plecând de la premisa necesității bunei conviețuirii între vecini, realizăm o cercetare privind mediul social din câteva asociații de locatari bucureștene. În acest sens, vă rugăm, cu respect, să răspundeți cu maximă atenție și sinceritate la întrebările pe care vi le vom adresa pe această temă. Vă asigurăm că acest interviu are un caracter de confidențialitate, răspunsurile urmând să fie analizate doar în scopuri științifice.

Vă mulțumim

Ghid tematic

TEME DE EXPLORAT	ÎNTREBARI DECLANȘATOARE și de RELANSARE	INDICATORI
I. Rețele	<i>Desigur că, de când locuiți în acest bloc ați putut observa dacă s-au format anumite grupuri, prietenii între vecinii dumneavoastră; ce puteți să-mi spuneți despre acest aspect ? ...</i> [de urmărit grupurile + grupările preferențiale și de interes principale, numărul persoanelor implicate (...și cam câți ar fi ?); relațiile dintre acestea (...și cum se privesc aceste grupuri unele pe celelalte ? ; intensitatea relațiilor]	Extensia și intensitatea unor configurații relaționale
	<i>În ceea ce vă privește, cum ați descrie relațiile dumneavoastră cu vecinii ? ...</i> [Cât timp alocăți întâlnirilor cu vecinii ? ; Există vecini cu care vă înțelegeți foarte bine, dar și vecini cu care vă aflați în relații foarte proaste ?]	Extensia și intensitate relațiilor personale cu vecinii
II. Încredere	<i>În ce măsură aveți încredere să lăsați în grija vecinilor dumneavoastră bunuri de valoare (casa, mașina etc.) ?</i> [de urmărit căror vecini] <i>În cazul în care ați întâmpina greutăți, credeți că vecinii v-ar ajuta dacă ar putea ?</i>	Încredere specificată în acțiuni
III. Norme ale reciprocității	<i>Obișnuieți să apelați la vecinii dumneavoastră atunci când aveți nevoie (bani, servicii, bunuri) ?</i> <i>Dar dumneavoastră cât de des sunteți pus în situația de a acorda un împrumut sau de a face mici servicii ?</i>	Existența unor norme ale reciprocității echilibrate și generalizate
IV. Nuclee de acțiune socială	<i>Ce puteți să-mi spuneți despre persoanele influente, respectiv cele care se implică în problemele asociației ?</i> [de urmărit cine sunt și ce anume au făcut (...și prin ce s-au remarcat aceștia ?) ; care au fost consecințele acțiunilor lor pentru asociație ; de urmărit dacă administratorul, președintele asociației sunt astfel de persoane]	Existența unor persoane care se implică în problemele asociației, faptele acestora și consecințele ; eventual, capacitatea acestora de a mobiliza oamenii
V. Toleranță	<i>A fost necesar să se ia măsuri împotriva vreunui locatar care a ridicat probleme vecinilor ; cum s-a procedat ?</i> [de urmărit pașii „conflictului”] <i>Ce anume ați face dumneavoastră dacă un vecin v-ar face probleme ?</i> [de urmărit pașii „conflictului”]	Intensitatea și tipul măsurilor luate
		Toleranța personală
VI. Modele de acțiune	<i>Vă rugăm să ne descrieți în câteva cuvinte cum s-au finalizat problemele cu care s-a confruntat asociația dumneavoastră.</i> [de urmărit dacă problemele s-au rezolvat prin acțiuni colective sau individuale]	Modele de acțiune individuale/colective

Abstract

The theoretical foundations of the concept of “social capital” are still to be developed ; there are a lot of controversies regarding the definition, the very construction of the concept and even its theoretical utility, not to mention its role in the public policies and the strategies for development. The concept of “social capital” was initially introduced by Loury (1977) to designate a resource of a social action, and after that, the concept was taken over and enlarged by P. Bourdieu.

A different systematic approach of this subject was offered by the sociologist J. Coleman in his Foundation of Social Theory. Eventually, R. Putnam used the concept of “social capital” in a research regarding the differences in the developments of some Italian provinces.

Other perspectives about community development stress the role of the social capital as a resource requested by the necessity of the mutual of the individual actions and their cooperation for the achieving of the collective ends.

It is the utility of this concept in explaining social actions that forced us to try applying it in a field research project with the specific aim of understanding the differences (observed) between two neighbours associations from Bucharest.

The neighbours association is an organized structure of cooperation between citizens of a given area (neighborhood), created for self-administration and sustaining their dwellings, as well as to promote and maintain decent relationships among neighbours.

These ways of grouping generate social capital (J. Coleman) at the level of the neighbours group, capital which can be turned to a good account in collective-aimed actions. This very making actual of the social capital constitutes the general purpose of our research.

In order to achieve our objective, the following steps were made: first, we delimited the concept of “social capital” and made it operational, by selecting and retaining from the literature of the field the approaches suggested by J. Coleman, R. Putnam, D. Sandu; second, we did a small-sized comparative research to capture the actual working of the social capital – institutional efficiency relationship (as for the institutions, we considered the associations of neighbours mentioned above).

Primit la redacție : iulie 2003